

Jornades de Foment de la Investigació

PINZELADES SOBRE LA NOVA MASCULINITAT: ENTRE LA NECESSITAT FÍSICA I L'EXIGÈNCIA MORAL

Autor

Joan M. Navarro

ABSTRACT

La intel·lectualitat feminista ha desenvolupat al llarg de les darreres dècades un exercici d'autoconsciència que ha dut com a resultat un canvi quantitatiu i, tanmateix, qualitatiu en les relacions socials que caracteritzen les societats occidentals. D'entre una multiplicitat de conseqüències, una és la capacitat i tipologies de resposta que ha generat en les files masculines. L'anàlisi de la masculinitat des de la pròpia experiència masculina és quelcom nou, inconnegut. Els men's groups, així com algunes tímides incursions des de l'Acadèmia, són els caps visibles d'aquesta reacció davant els avanços feministes en la influència de l'ordenació de la realitat. Aquest escrit es perfila com l'exposició de l'estat de la qüestió. Els nombrosos plantejaments i les incertes suggerències que es presenten, pretenen convidar a la reflexió i, posteriorment, a l'acció. Crisi i canvi es confonen en la idea de Nova Masculinitat.

Aquest escrit presenta un teixit conceptual a mig camí dels *Estudis de Gènere* i la *Filosofia per a la Pau*. La gènesi del treball és força ambiciosa: suggerir vies possibles que faciliten, des de la reflexió filosòfico-teòrica, l'aproximació al que s'entén per Cultura de la Pau¹. Entre la multiplicitat d'objectius que es fixa aquesta anàlisi, cal anomenar un major assoliment de la vida sana, la vida llarga i la vida culta de les persones i dels pobles; en el nostre cas específic, a partir de la figura sexuada de l'*home*.

Abans de penetrar en el tema proposat, cal explicitar un dels majors prejudicis amb què es perfila el contingut d'aquesta comunicació: el compromís públic de la filosofia (Martínez Guzmán, 1995) i el convenciment absolut de la subjectivitat que roman en tot ús lingüístic, teoria, o qualsevol contingut epistemològic². No es pretén, però, enumerar les raons per les quals s'ha decidit recolzar aquesta particular visió d'entendre les relacions humanes i, sobretot, entre els sexes. Ara bé, algunes coordenades ajudaran a desvetllar el *background* ideològic amb què el text es fonamenta: l'Escola Crítica de Frankfurt, la Teoria Crítica Feminista i, en molts aspectes, la *sospita postmoderna* de pensadors com Jacques Derrida o el postestructuralista Michel Foucault.

Gràcies a les subversives *advertències* dutes a terme des de la intel·lectualitat feminista, molt s'ha escrit sobre el patriarcat, la falocràcia i el masclisme. Aquesta *trinitat* de mots obeeix a una forma d'entendre la realitat de les societats que s'organitza i s'estructura al voltant de la figura del baró, de l'home sexuat. Tot i això, en el llindar del s.XXI hom pot afirmar que aquesta hegemonia, aquesta tradicional i indiscutida ordenació genèrica de poder i domini, de superioritat, ha entrat en crisi o, si més no, en un procés de canvi.

L'obra clau de Simone de Beauvoir, *El Segon Sexe* (1949), va iniciar de manera formal la recerca de la vertadera identitat femenina; -(.) *Per començar: Què és una dona?...*(.), es plantejava la filòsofa francesa en la seua introducció... Allò fou un primer esborrany filosòfic, un gir epistemològic que recercava el desenmascarament de l'arbitrarietat patriarcal. Actualment el feminisme es presenta força heterogeni; és per això que moltes pensadores adverteixen de la necessitat de parlar de *feminismes*³... Més enllà d'aquestes constatacions, el que denota el fet de la certesa és que les dones han deixat d'ésser desconegudes. El feminisme en moltes de les seues vessants es manifesta madur com a teoria, desenvolupat de manera notable, adult... en molts aspectes reconegut. Ara bé, quelcom ben diferent passa amb el concepte d'home. Com Elisabeth Badinter (1993) opina: "*Hasta hace muy poco, la mujer era el gran desconocido de la humanidad y nadie veía la necesidad de interrogarse sobre el hombre. La masculinidad parecía algo evidente: clara, natural y contraria a la feminidad.*"

En las tres últimas décadas estas evidencias milenarias se han hecho añicos. Las mujeres, en su voluntad de redefinirse, han obligado al hombre a hacer otro tanto. XY sigue siendo una constante, pero la identidad masculina ya no es lo que era". Arribats a aquest punt, tal vegada, seria oportú preguntar-se si alguna vegada la identitat masculina ha sigut seriosament analitzada.

Com s'ha fet esment, la *descreença feminista* ha evidenciat l'arbitrarietat del patriarcat, reduïnt-lo a una construcció socio-cultural desacralitzada basada en unes relacions de poder enteses des de valors i execucions de domini i de superioritat que han creat –entre altres- sistemes de violència i desigualtat. La realitat s'ha descrit, s'ha creat a imatge i mida de l'home; d'açò no hi ha cap dubte. Però, potser, seria més afortunat –almenys més prudent- evitar afirmacions sentenciadores i qüestionar-se si enlloc de l'*Home* caldria fer referència a un *determinat model d'home*... Realment eixa forma d'entendre la masculinitat és representativa dels barons?. El que és evident és que les dones en els darrers anys han sapigut introduir-se en eixe model *masculi* i invertir, en molts casos, les relacions de poder existents. Aquest ascens social i cultural de les dones ha creat una convulsió existencial en molts homes, els quals han percebut que la identitat masculina mai no ha estat definida o, almenys, precisada.

Existeix realment la Crisi de la Masculinitat? Les opinions al respecte es manifesten de formes múltiples. Existeix un gran ventall de posicionaments que oscil·len des de la negació absoluta fins l'afirmació rotunda. Malgrat aquestes ambivalències, el que no és possible negar són els canvis que les societats humanes –sobretot les occidentals- estan experimentant en allò que correspon a la relació entre sexes. Parlar de *crisi de la masculinitat* o de la *nova masculinitat*, tal vegada, és caure en una qüestió de nomenclatura la qual es veu incapaç de silenciar eixa profunda transformació social.

Així, doncs, aquest breu estudi, viatger entre la incoherència artística i la sistematització acadèmica, ha d'ésser concebut com l'exposició d'uns dubtes i unes inquietuts respecte el fet de la *condició masculina*. Què és un home?, hom podria preguntar-se parafrasejant Simone de Beauvoir...Altra de les finalitats d'aquestes aventurades paraules no és més que la invitació a la reflexió individual a partir de les experiències personals dels homes i, també, la categorització d'algunes de les àrees que l'home actual i, per extensió, la humanitat ja no pot defugir en el seu camí de la recerca d'una nova identitat, d'una altra manera de concebre les coses.

II

En les darreres dècades s'ha produït una transmutació de valors, molts dels quals enfortien la concepció de *Masculinitat*. L'exaltació de la guerra dóna pas al diàleg, l'autoritat a la rebel·lia, el deure al dret, la racionalitat a l'emoció, la rudesia a la sensibilitat, la industrialització a la sostenibilitat ecològica, l'objectivitat a la relativitat, la integritat al pragmatisme, el treball a l'oci, el sacrifici al gaudi...l'enumeració esdevé quasi infinita. Desproveït dels valors suposadament seus, l'home actual es percep despullat, incapaç d'identificar-se a sí mateix; com un mirall que no reflecteix imatge. Malgrat els esforços i els canvis produïts en molts barons a partir de les noves circumstàncies sociològiques, seguint a Robert Bly (1998), el resultat ha originat una generació d'homes preservadors de vida però amb incapacitat de generar-la. Aquesta *insatisfacció vital* demostra l'enganyifa, la inconsistència del masclisme com a composició de valors propis dels homes. Lipovetsky afirma que el masclisme tradicional entès en termes de superioritat masculina ha entrat en crisi. Ara bé, què s'entén per masclisme? Obeeix a un conjunt de valors propis de l'home? S'hauria parlar de masclismes? Novament la desconfiada qüestió: *ha entrat en crisi l'home o una determinada*

forma d'entendre l'home? Cal analitzar a hores d'ara com aquesta transmutació de valors ha afectat als mascles.

L'*avanç* femení s'ha rebut amb perplexitat des de les files masculines. Els barons es troben davant de nombroses contradiccions i la voluntat de recercar una identitat ha propiciat uns posicionaments a partir del testimoni que des del feminisme s'ha anat treballant. Des d'una perspectiva sociològica, el psicoterapeuta i director del *Centro de Estudios de la Condición Masculina* de Madrid, Luís Bonino (1998), diferencia tres posicionaments davant les noves formes d'interrelació entre els sexes: 1) contraris al canvi, 2) favorables al canvi, i 3) ambivalents al canvi.

1. **Contraris al canvi.** Entenen el discurs feminista lluny de la igualtat i més com un moviment que es proposa dominar els varons. Els majors de 55 anys i els menors de 21 formen el col·lectiu masculí que configura aquest posicionament. Són persones d'estudis mitjans, treballadors no qualificats, o en l'atur. Es troben a mig camí de l'actitud violenta i/o victimista, i desconeixen totalment els continguts i les formes de les reivindicacions feministes.
2. **Favorables al canvi.** Es veuen sense models masculins a satisfer les seues aspiracions. Joves, fadrins i d'estudis superiors, s'inclouen en dues tendències. Aquells que no qüestionen el rol masculí i aquells que ho fan. Entre els qui no s'ho plantejen es troben els *utilitaristes*, que es beneficien dels resultats de la lluita feminista però no cedeixen en el desenvolupament del seu rol. Els *igualitaris unidireccionals*, els quals veuen positiu que les dones realitzen tasques masculines però no al contrari, (la qual cosa ha suposat la coneguda doble càrrega, o *doble jornada laboral* de les dones...) Segons Bonino, són poc aquells barons que han qüestionat el seu rol. Aquests es classifiquen en els que desitjen canviar per assolir una convivència igualitària-justa i que solen anomenar-se *companys*, i d'altra banda es troben els *companys passius*, els quals inverteixen els rols tradicionals, deixant tota iniciativa a les dones.
3. **Ambivalents al canvi.** Tenen al voltant de quaranta anys i es poden ubicar en algun dels diferents grups anteriors, segons els casos particulars. Reaccionen amb un aïllament o ostracisme, i la pèrdua del seu rol els provoca resignació, crisi. Es manifesten frustrats perquè les dones no reconeixen el seu esforç d'adaptació.

La capacitat de reacció dels diversos grups masculins ha sigut diversa i ha generat unes cosmovisions materialitzades en els anomenats *Men's Groups*. Aquests grups es mostren com l'evidència organitzada que alguna cosa ocorre en l'experiència masculina. Els *Men's Groups* estan integrats per diversos col·lectius masculins d'ideosincràsia diversa, fins i tot, antagònica. Hi ha multiplicitat de maneres d'entendre un grup d'homes (un exèrcit, un govern, un equip de futbol...), no obstant, ací ens interessa aquells grups formats per homes que reflexionen al voltant de la seua condició sexual i genèrica. Els *Men's Groups* tenen els seus orígens en la dècada dels 70. Actualment els focus principals de debat es troben a Austràlia, EEUU, Canadà i UK, i troben en Internet un dels canals bàsics de difusió i intercanvi. La motivació que caracteritza els *Men's Groups* és doble. Per una banda el *creixement personal* (caràcter terapèutic) i per altra, l'*activisme polític* (canvi social). Les diverses maneres d'entendre la (nova) masculinitat es fan visibles en la categorització més acceptada dels *Men's Groups*. Aquesta es pot classificar, breument, en quatre tipus⁴:

- **Anti-sexistes o Pro-feministes.** Critiquen el model actual d'allò que s'entén per masculinitat perquè el consideren opressiu per a les dones i, alhora, també origina moltes limitacions als homes. Posen èmfasi en la presa de responsabilitat de cara a superar el sexisme i la institucionalització

dels privilegis *masculins*. Reconeixen el preu de l'eixa masculinitat (alienació en el treball, mort prematura, relacions personals fredes, estrés...) i confien en el imperiós diàleg amb els grups feministes per poder establir altre marc en què relacionar-se els sexes.

- **Grups de Teràpia Masculina.** Es consideren víctimes del patriarcat. Se senten angoixats pel rol que han d'assumir i reproduir perquè les circumstàncies no els ho permeten (p.e l'andropàusia). Denuncien la quantitat d'obstacles que la configuració de la identitat masculina suposa. Frustracions, soledat, sofriments...afecten els joves i els adults en el caminar de la seua *abortada* realització personal i socialització. Molts homes s'identifiquen en aquest grup, fins i tot alguns pertanyents a d'altres.
- **Epirituals o Mitopoètics.** Es caracteritzen per tindre una visió mitològica, romàntica de la masculinitat. D'esència espiritual, conviden els barons a iniciar un viatge interior cap a la seua masculinitat. Recauen en els valors masculins del subconscient de les històries, contes, mitologies, rituals...Afirmen que la pau de l'home únicament pot aconseguir-se mitjançant la iniciació, la camaraderia d'altres homes. L'única forma de trobar l'equilibri en els homes passa per l'acceptació dels valors de la *masculinitat primitiva*^s, anterior a l'època industrial..
- **Grups de Drets dels Homes i els Drets dels Pares.** Es consideren marginats pels avançaments del feminisme. Igual que els grups de teràpia, es veuen víctimes del patriarcat, el model tradicional masculí. No obstant, perceben que les dones –el feminisme- és la causa de la seua infortúnia. Veuen, doncs, amb total amenaça les dones i ells s'afirmen com els realment discriminats en les actuals formes d'entendre la justícia, el treball, la família...

III

Aquest *Men Movement* és, a hores d'ara, una constatació present a la literatura, l'art cinematogràfic –les arts en general-, el món acadèmic i el camp editorial...Afecta els pares, els fills, els marits, els germans...No hi ha una distinció en allò què respecta a la preferència sexual; *homosexualitat* i *heterosexualitat* no defugen d'aquest moviment de caràcter masculí. Des de les experiències personals, el *Men Movement* troba la seua causa en el colapso matrimonial, les frustracions laborals, la solitud en l'amistat, l'esgotament del silenci de les emocions, l'abandonament de la parella, el buit en la família...

Aquest moviment ofereix suport i amistat als homes, això sí, a nivells diferents. El tractament de temes comuns adrecen la pena i la confusió cap a una comprensió mútua...Paternitat, sexualitat, sensibilitat...sortida a l'espai públic d'una sèrie d'interaccions que eren impensables no fa molts anys. Molts i moltes són els qui opinen que aquest nou tipus d'aprenentatge (o desaprenentatge si fem termes habermasians) pot ser positiu. Els homes poden superar les seues limitacions en benefici propi, però també general (recordem: relació entre els sexes). Comencen a estar capficats pel preu que han de pagar per eixa masculinitat caboriosa que, suposen, han de viure i reproduir. Però, no obstant, s'ha apreciat la diversitat de formes de relacionar-se amb el *Men Movement*; fins i tot, la gran majoria d'homes no ho creuen necessari –resulta difícil d'assimilar-. En aquest sentit, alguns s'han vist implicats en ells a causa de les experiències personals. Un bon exemple és el fet d'haver sofert ells mateix la violència masculina, que és una de les facetes que componen la *Triada de la Violència Masculina* (KAUFMAN, 1989). Altre cas, podria ser el mantindre afinitats amb grups feministes, de gais-lesbianes, el pacifisme...cal esmentar que la construcció del *ser* és un procés. Hom aprecia que aquesta sèrie de constatacions brollen a partir d'unes mancances, d'uns buits, d'unes frustracions, d'unes necessitats...tal vegada una èlit, fins i tot, obeeix a factors altruistes...

El *canvi masculí* és necessari i, lluny de tota utopia, és possible. Quin canvi volen els homes? Aquesta nova condició masculina precisa de la subjectivitat sexuada, de l'acceptació íntegra de cada varó. En certa manera, el fet d'arribar a ésser alguna cosa diferent passa per la pròpia acceptació: les virtuts, les potencialitats-capacitats...però també les pors, les debilitats, les misèries. L'autopercepció global i l'explicitació de la personalitat de cada baró ja esdevindria tota una revolució, almenys en un camp particular, individual.

No cal proposar-se sostobar el món, però cal –de fet, es pot- canviar un mateix. Més encara, si alguna cosa caracteritza la formació de la identitat és la inexistència de la immobilitat. En aquest sentit, la identitat és un procés i, a més, indefugiblement dialògic, social; la psicologia social ha desenvolupat aquest concepte aristotèlic. La construcció pròpia passa per multiplicitat de relacions socials, les quals influencien i són influenciades constantment en el procés creatiu de les diverses identitats: a mig camí del que Braidotti anomena identitat nòmada i Julia Kristeva, estrangera. És per això que la identitat no és un mur o una frontera, tot just és un camí, un viarany que pretén arribar a ésser alguna cosa. La identitat masculina no és, aleshores, un llibre escrit sinó un gran full blanquinós que cal reomplir a mesura que l'existència transcorre. Què vol ésser l'home?

El devenir de la *nova masculinitat* consisteix, en principi, en assumir que el canvi existeix (de forma conscient o inconscient). Així mateix, som conscients del nostre caminar en la terra, de les nostres accions...no obstant, existeix un altre caminar, el que no es percep (p.e. la Terra es mou i no som conscients). En la relació individu-estructura hom podria dir que passa el mateix. És a dir, les estructures socials canvien constantment però no som conscients. La immutabilitat de la realitat és insostenible; el mite de la immutabilitat masculina també. Eterna és la mort, però no la vida (*Vida=procés=canvi=identitat*).

El canvi masculí passa per l'*autoconsciència* de percebre's d'altra forma, de fer les coses d'altra manera respecte a un mateix, respecte a la gent del mateix sexe, respecte a la gent d'altre sexe. Moltes són les àrees en què aquest canvi pot influenciar (família, parella, amistats, coneguts/udes, treball...), al mateix temps ésser influenciat. En aquest sentit, la relació amb els grups feministes, de gais i lesbianes, dels grups –en definitiva- exclosos dels discursos oficials, es fa més que necessària. No obstant això, s'ha de crear també una relació d'inclusió amb tots aquells grups reacis als canvis; en aquesta taula discursiva tothom ha de gaudir de la paraula...De fet, el que es pretén amb l'*empowerment* és la possibilitat d'incloure els marginats dels discursos oficials en taules que facen reals les capacitats de decidir. Un sistema no opressiu no es pot assolir mitjançant l'exclusió participativa de grups socials. Així, l'establiment d'altres formes d'entendre les relacions entre els sexes passa per la concepció *a priori* d'un projecte comú.

La creació d'estratègies resulta vital per a generar una masculinitat anti-sexista o no opressiva. Michael Flood, en el seu article *Men and Change* (1995), exposa una sèrie de raons per les quals hom hauria de dur a terme el canvi masculí⁶.

- ◆ *Altruisme*. Contemplaria una actitud d'autoconsciència més enllà de tota convencionalitat. Es podria parlar de transició? Suposa una implicació total i l'irreversible abandonament del poder des del mateix exercici del poder.
- ◆ *Principis de justícia i equitat*. La filosofia política ha creat una sèrie de debats al voltant del fonament ètic de l'ordenació de les societats i els individus. Un ampli camp acadèmic s'obri. Les dialèctiques existents entre Rawls, Taylor, Habermas, Walzer, Berlin...Faciliten una major comprensió a l'hora de desenvolupar teòricament i executivament aquests principis morals.

- ◆ *Consideració de l'augment de la cura, l'amor, l'amistat...respecte els altres; sobretot, amb altres homes.* Des d'aquesta consideració caldria parar atenció als assaigs originats de la vessant mitopoètica. Robert Bly constitueix la senyera d'aquesta concepció de la masculinitat. A l'estil dels rites d'iniciació de les cultures *primitives*, l'accés a la masculinitat passa per la interrelació dels barons com a individus i com a grup.
- ◆ *El benefici que suposaria en termes de creixement emocional.* Penetrem en l'àrea més individual, més personal...Els homes necessiten un creixement personal. La psicologia i la psicoteràpia reprenen un treball molt valuós en aquest sentit.
- ◆ *Millorar les relacions amb el sexe oposat; en el nostre cas, les dones.* La idea de família: relacions amb la mare, les germanes, les filles, les amigues...Percebre les dones que envolten la vida d'un home més enllà de la perspectiva psicoanalítica freudiana i subjectivar la seu persona.
- ◆ *Positiu i saludable contacte amb els infants.* La paternitat entesa en altres paràmetres. Lluny de tot determinisme biològic, culturalment un pare necessita el seu fill/a per identificar-se i realitzar-se tant com una mare ho fa. Molts problemes poden originar-se d'aquesta idea, tal vegada, romàntica. En tot cas, no és menys cert que el desenvolupament satisfactori de la identitat dels infants (ambdós sexes) passa pel reconeixement de les figures del pare i la mare.
- ◆ *Evitar la violència a i dels homes.* El sistema patriarcal perjudica els homes mateix. (En termes de Galtung: violència directa, violència estructural, violència cultural). La violència és un dels seus canals més característics: producció i reproducció, configuren el laberint de les interrelacions masculines.
- ◆ *Reducció del sistema de la violència entre els grups humans i les nacions.* Rescatem la idea de Reardon respecte la vinculació que existeix entre patriarcat i violència. Caldria matisar la visió de la pensadora: on comença el gènere i on acaba el sexe? S'obri, novament, un debat.
- ◆ *Donar resposta a les demandes que des de les files feministes s'exigeixen.* Introduir-se en el debat filosòfic i, per extensió, de totes les vessants de l'existència humana que impliquen la construcció d'una nova forma d'entendre les relacions humanes, com ja s'ha anomenat, entre els sexes. En aquest *joc* és als homes a qui els toca moure peça.

Aquesta enumeració és oberta (p.e. potser caldria afegir la idea de salut a partir del cos; és a dir, el que s'entén per *embodiment*). La masculinitat –recordem a Badinter- és totalment desconeguda i cal parlar, suggerir sobre ella. Ara bé, cal transformar les paraules en acció. El primer pas consisteix en la voluntat de canviar, de desitjar percebre la realitat d'altra manera. S'estableixen, aleshores, uns ideals regulatius que puguen ajudar-nos a l'adreçament de la nostra existència. Açò s'ha de fonamentar filosòficament. Per *defecte formatiu*, tal vegada l'*Ètica Discursiva* de l'Escola de Frankfurt i la teoria de les *filosofies per a la Pau* constituïrien un bon començament. De tota manera la informació ha de brollar del nostre interior, de les nostres il·lusions. La *Teoria Crítica Feminista* i els *Estudis de Gènere*, constitueixen una sèrie de coneixements impossibles d'obviar en el decurs de la *nova masculinitat* i la creació d'estratègies.

Per concloure aquesta exposició d'idees al voltant de la masculinitat, reprendrem a Flood i les seues propostes. Aquests *recomanaments* es manifesten com potencials estratègies que hom hauria de considerar en vistes al *gir masculí*:

- ◆ Informar-se un mateix.
- ◆ Estar convençuts que el canvi és possible.
- ◆ Interrelacionar-se amb gent.
- ◆ Implicar-se i percebre's en el procés.
- ◆ Analitzar les possibilitats que cadascú pot oferir.
- ◆ Considerar-ho una prioritat.
- ◆ Crear la voluntat d'escoltar i aprendre.
- ◆ Ésser crític i acceptar tota crítica.
- ◆ Deixar de banda tot sentiment de culpabilitat.
- ◆ Considerar-se part de la problemàtica.
- ◆ Canviar des de les posicions de poder.
- ◆ Acceptar les possibles errades o equivocacions.
- ◆ Crear xarxes i intercanviar opinions amb altres homes.
- ◆ Recolzar la lluita feminista.
- ◆ Reconèixer la dificultat, ésser honest.

BIBLIOGRAFIA

- BADINTER, Elisabeth (1993): *XY La Identidad masculina*, Alianza, Madrid.
- BEAUVOIR, Simone de (2000): *El segundo sexo* Vol. I, Cátedra, Madrid.
- BLY, Robert (1998): *Iron John*, Gaia Ediciones, Madrid.
- BONINO, Luís (1998), Lectora. Revista de Dones i Intertextualitat, 4, Catalunya.
- CASTELLS, Carme (Comp.)(1996): *Perspectivas feministas en teoría política*, Paidós, Barcelona, pp.9-30.
- FARRELL, Warren (1994): *Men as a victims*, XY, 4(2), Winter, Australia.
- FLOOD, Michael (1993-94): *Three principles for men*, XY, 3(4), Summer, Australia.
- FLOOD, Michael (1995): *Men and change*, Document base, [HTTP://WWW.ANU.EDU.AU/A112465/XY/CHANGE.HTM](http://www.anu.edu.au/A112465/XY/CHANGE.HTM)
- FLOOD, Michael (1996): *Four strands*, XY, 6(3), Spring, Australia.
- FLOOD, Michael (1996): *XY Moving on*, XY, 6(3), Spring, Australia.
- FLOOD, Michael (1998): *Contemporary issues for men*, XY, Australia.
- GONZÁLEZ DE CHÁVEZ FERNÁNDEZ, María Asunción (1998): *Feminidad y masculinidad*, Biblioteca Nueva, Madrid.
- KAUFMAN, Michael (1989): *Hombres, placer, poder y cambio*, CIPAF, Santo Domingo, pp.19-64.
- KRISTEVA, Julia: *In quest of the feminine: the strange within us: an interview with Julia Kristeva*, Feminist Issues, Annual 1997 v15 n 1-2.
- LO RUSSO, Giuditta (1998): *Hombres y padres*, Cuadernos Inacabados, Horas y Horas, Madrid.

- MARTÍNEZ GUZMÁN, Vicent (1995): *La filosofía de la paz y el compromiso público de la filosofía: Teoría de la Paz*, Nau Llibres, València.
- MARTÍNEZ GUZMÁN, Vicent (1998): *Género, paz y discurso* (art. en Fisas, Vicenç: El sexo de la violencia), Icaria, Barcelona, pp.117-134.
- MESSNER, Michael A.(1997): *Politics of masculinities*, Sage Publications, pp.3-62.
- MIEDZIAN, Myriam (1995): *Chicos son, hombres serán*, Cuadernos Inacabados, Horas y Horas, Madrid.

ANOTACIONES

- ¹ Terme proposat per Johan Galtung com alternativa al que ell denomina la Violència Cultural. La *Triada* que configura el seu esquema relatiu a la PAU és aquesta: Violència Directa vs Pau Negativa; Violència Estructural vs Pau Positiva; Violència Cultural vs Cultura de la Pau.
- ² Posicionament que parteix d'un llarg debat en la filosofia del llenguatge i, per altra banda, en la teoria del coneixement.
- ³ Carme Castells (1996) es basa en l'estudi d'Alison Jaggar *Feminist Politics and Human Nature* (1983) per establir els tipus de feminismes més reconeguts dins de la teoria política feminista: el feminisme liberal, el feminisme marxista i socialista, i el feminisme radical. Hi ha altres formes més concretes d'entendre el feminisme; anomenem el cas de l'*Ecofeminisme* de Vandana Shiva i el *Feminisme Psicoanalista* de B. Reardon.
- ⁴ Per aproximar-se d'una manera més detallada, acudir a l'estudi de Michael Messner (1997).
- ⁵ Analitzada pel poeta Robert Bly en la seua obra *Iron John* (1998).
- ⁶ He volgut, però, desenvolupar les suggerències de Flood amb perspectives de mostrar la multiplicitat de camps que la Nova masculinitat, entesa en termes *positius*, ha de repensar.